
FIGYELŐ

A TUDATOSÍTÁS VÁLTOZTAT

Töprengés Ernest Jones Freud-könyve fölött

„Meg kell még mondanom, hogy ha *világnézetemhez* nem is, de *világképemhez* alapvetően járult hozzá a Freuddal való megismerkedés” – írja *Bálint György* 1937-ben, olvasmányairól szóló vallomásában. Korántsem csak ő mondhatta el magáról, hogy gondolkodásmódjába szervesen beépült a bécsi orvos – összefoglalóan *pszichoanalízis* néven nevezett – elmélete. Jól jellemzi a helyzetet *Szerb Antal* A világirodalom történetében: „*akármilyen is az ember felfogása, nem lehet kétségbe vonni, hogy a freudi elmélet ma már benne van a levegőben, és még beves ellenfelei is bizonyos fókig freudista módon gondolkodnak.*” A tan elterjedésének évtizedeiben, a tízes, húszas, harmincas években a tudományos és a művészi látásmód egyaránt átfurmálódott. A pszichoanalízis, a lélektudomány megújítása mellett támpontokat adott a bölcsélet továbbfejlesztésének, lökést adott a képzőművészet kibontakozásának – lásd szürrealizmus –, s áttekinthetőbbé tette a terepet az írók, költők számára is. O’Neilltől Thomas Mannon keresztül József Attiláig számtalan literátor hasznosította írásaiban – közvetve vagy közvetlenül – a lélekelemzés ismeretanyagát. Proletár költőnk bölcséletében és költészetében egyaránt bőven merített a freudi teóriából. Ismert, bár kevésbé emlegetett az „összebékítési” kísérlete, amelynek egyik megnyilvánulása, a *Hegel, Marx, Freud* című félbemaradt tanulmány. Ugyancsak ismertek, bár kevésbé megértettek versei, melyek a pszichoanalízis szellemében fogantak. Az elmélet alapgondolatainak ismerete nélkül alighanem csak ködösen értenék meg például a következő sorokat: „... *kuporogva csak várom a csodát, / hogy jöjjön el már az, ki megbocsát / és meg is mondja szépen, micsodát / bocsát meg nekem...*” (*Mint gyermek...*, 1935).

E nagy hatású gyógy mód, kutatási módszer és tudományos elmélet keletkezésének és kezdeti elterjedésének részletes ismertetését adja *Ernest Jones* kitűnő könyve, a *Sigmund Freud élete és munkássága* című terjedelmes mű. A szerző, aki nem csupán barátja volt a bécsi tudósnak, hanem a pszichoanalízis egyes részletkérdéseinek kidolgozásában és a tan térhódításában tevékenyen részt vállalt, lebilincselő és rendkívül tanulságos írásban számol be az erőfeszítésekről. Az olvasó világos képet kap Freud fáradozásairól, amelyeket a lélekelemzés körül a múlt század kilencvenes éveitől e század harmincas éveinek végéig megtett. Ám kirajzolódik egy általánosabb kép is arról, mekkora belső – tudati – és milyen irdatlan külső ellenállással kellett megbirkóznia annak, aki jelentős, a világképet módosító tudományos fölfedezést tesz, és azt érvényesíteni akarja a gyakorlatban. Ez utóbbi, általánosabb érvényű tanulságok kikristályosításához Freud élete és életművének fogadtatása kiváló tény-

anyag, mivel fölfedezése nemcsak tudományos tekintélyeket, s egyben az érdekcikket sértette meg – ahogy az párosulni szokott –, hanem némi kiforgatás által a közerkölcscsel is ütköztethették, sőt közvetve – de nem is túl nagy áttétellel –, még a korabeli hatalomgyakorlók is érintve érezhették magukat. A felszított antiszemitizmus légkörében bonyolította a helyzetet az orvos származása is.

Freud nem tartozott azok közé a tudósok közé, akik huszoneves korukban rukkolnak ki életük nagy ötletével. Alapos fölkészülés, és néhány tév- vagy mellékút bejárása után jutott el „saját” tudományához. Nem túl gazdag, de áldozatkészen kultúratisztelő családja révén szerzett kiemelkedően nagy műveltséget, nyelvismeretet, orvosi diplomát. Kutató, megújító szelleme az orvostudomány „hagyományosabb” ágaiban is alkotott figyelemre méltó tanulmányokat, illetve – önmaga mércéjével mérve – itt is futotta tehetségéből ki-sebb jelentőségű fölfedezésekre. Harmincas éveinek második felét tapossa, amikor sajátos módszerét alkalmazni kezdi, s negyvenhárom esztendő, amikor első – „korszakalkotó” – műve, az *Álomfejtés* 1900-as dátummal, 1899 végén megjelenik. Ezután még négy évtizeden át gyógyít, kutató, gondolkodik, előadásokat tart, szervez, kiterjedt családról gondoskodik és nagy hatású könyveket, tanulmányokat ír. Lenyűgöző műveket alkot akkor is, amikor, élete utolsó tizenhat évében, az állában fészkelő rákkal elválaszthatatlan társául szegődik a szünet nélküli testi fájdalom. Saját élete remekül szemlélteti találmányának, a lélekelemzésnek óriási erejét. Bár tanításait gyakorta bélyegezték pornográfiának, s valóban, az akkor meglévőnél ő maga is nagyobb szexuális szabadságot tartott célszerűnek, viszont életvitelében szigorú monogámiát érvényesített, s végig boldog házasságban élt, becsületes, művelt gyerekeket nevelt. Kimutatni vélte a lélek mélyén megbúvó agressziót, ám saját cselekedeteire az altruizmust, az önzetlenséget tartotta kötelezőnek. Végláthatatlan kínjait az utolsó pillanatig panasz és fájdalomcsillapítók nélkül viselte.

Jones *Ellenállás* címmel külön fejezetet szentel annak részletezésére, hogy Freud tanai milyen reagálást váltottak ki az akkori tudományos és közéletből, bár e fejezeten kívül is bőven említi példákat a könyv a teória fogadtatására. A megnyilvánulások az utcai fejfördítástől a sajtó útján elkövetett becsületsértéseken át a könyvégetésig terjedtek. Ez utóbbiban Freud – s ez egyéniségét üdén jellemzi – örölnivalót is talált, mondván: a középkorban még őt magát vetették volna máglyára. (Már nem érte meg, hogy később nővérei a máglyahalál szörnyűségeit fölülmuló sorsra jutottak, igaz, nem eretnység, hanem származás miatt.)

Az ellenállás ismert és azóta már tisztázott, pontokba fogalmazható mechanizmus szerint zajlott. *Lénárd Ferenc* egyik könyvében, *A gondolkodás hétköznapijai* című akadémiai kiadványban külföldi kutatásra hivatkozva idézi, hogy „Az új gondolatot először merő képtelenségnek tekintik, amely még említésre sem érdemes.” Freud átélt és megszenvedte ezt a korszakot. Mint Jones írja: „A század első éveiben Freudot és műveit figyelemre sem méltatták, vagy pedig egy-két mondattal intézték el, mintha nem is érdemelne komoly megfontolást.” Jelentős elmélettel szemben ez a taktika csak ideig-óráig alkalmazható. Az utána következő fázist a Lénárd-könyv így írja le: „Aztán jön egy időszak, amikor egy csomó egymásnak ellentmondó kifogást emelnek ellene, például az új elmélet *túl fantasztikus* vagy csupán *új szóhasználat*.” Ez az idő Freudra is ráköszöntött, s örömmel fogadta: „A nyílt szembeszegülés, jegyezte meg, sőt még a gyalázkodás is jobb, mint ha agyonhallgatják az embert.” A külön-

böző minősítések nem maradtak el: „rendőrségi ügy”, „szellemi maszturbáció”, „elvetemült módszer”, „hajmeresztő vénasszony-pszichiátria” – röpködtek a még nyomdafestéket tűró tudósi megnyilatkozások. Freud abban a „szerencsés” helyzetben volt, hogy épp munkája és fölfedezése révén alaposan ismerte az új gondolatokkal szembeni belső ellenállások mechanizmusát. „Az sem lepne meg – írja Jones –, hogy az ellenfelei által felhozott, úgynevezett érvek azonosak betegek elbáritó műveleteivel – adott esetben ezekből az érvekből is ugyanúgy hiányzott minden éleselméjűség, sőt logika. Mindezt tehát a dolgok természetes rendjének tekintette...” Egy-másfél évtizedig tartott ez a stádium, legalábbis, ami a tudományos fórumok rugalmasságát illeti. Közben ugyanis Freud világszerte ismert személyiséggé vált. Nyilván a közegellenállás is siettetí – sajátos módon – annak az állomásnak a közeledtét, amiről Lénárd Ferenc könyvében így olvashatunk: „Végül elérkezik az az állapot, amikor szinte mindenki úgy tesz, mintha mindig is ezt az elméletet vallotta volna.” A 83 évig élő Freud megérhette ezt az állapotot, söt hosszú éveken át élvezhette előnyeit is. 1921. decemberében „*elégtétellel értesülhetett róla, hogy a Holland Pszichiáterek és Neurológusok Társasága tiszteletbeli tagjának választották; ez annál is nagyobb örömmel töltötte el, mert jelölését Winckler professzor is helyeselte, noha korábban többször is állást foglalt a pszichoanalízis ellen.*” Tíz évvel később – mivel alkalmasint az elismerés mechanizmusán is keresztüljárt – már nem fogadta ilyen derűvel a megtiszteltetés formális jelcét; „A *Gesellschaft der Ärzte* a Társulat dísztagságára javasolt engem – írja levélben Jones-nak –, s hamarosan jóvá is hagyják a jelölést. Gyáva gesztus ez a siker első jelére, felettébb undorító és visszataszító.”

Fizikai, technikai fölfedezésekkel aligha fordul elő, hogy elterjedésük után, még jócskán elavulásuk előtt, mesterségesen „feledésbe” merülnek. A pszichoanalízissel néhány helyen ez megtörtént. Ennek egyik oka talán magával az címlettel is halványan megvilágható. A lélekelemzés fontos elvei közé tartozik, hogy a tudat alá szorult belső konfliktusokat sajátos technikával fölszínre hozza, s tudatosítja a beteggel. Az érzelmi hullámmal kísért tudatosulás hat gyógyítólag. E hosszú folyamat azonban visszaesések közepette zajlik. A konfliktussal való szembenézés ugyanis kinnal jár, ezért nagy erők szorítják vissza az emlékképet a tudattalanba. Nyilván erőltetett a párhuzam, de hasznos lehet fölvetni, hogy talán a lélekelemzés is hasonló mechanizmus által „merült alá”. A képzettársítások miatt csak szomorúan mosolyoghatunk azon, hogy az „cmbertelen” tanokat tartalmazó könyvek éppen a náci Németországban kerültek máglyára, az emberi szellem sok más értékével egyetemben.

Jones a könyvet az ötvenes években írta. Nálunk először 1973-ban jelent meg, *Hermann István* utószavával. Mint a filozófus írja: „... a pszichoanalízis bensőleg küzdelmes jellege, a benne felvetődő kérdések eldöntetlen volta több funkciójú. Egyfelől ezek a kérdések mindenütt tartalmaznak *reális mozzanatokot*. Másfelől a kérdések eldöntetlensége önmagában lehetővé teszi a pszichoanalízis *különböző interpretációit*... Freud becsületességét mi sem dicséri jobban, mint az, hogy csak a kérdést fogalmazza meg, miután a maga módján felmérte a harci terepet. A kérdésben mintegy benne rejlik elméletének összegzése, s egyúttal az is, hogy elmélete szükségképpen megreked a kérdéseknél, a problémáknál.” Ezekkel az utalásokkal, melyeket Hermann a *Rossz közérzet a kultúrában* című Freud-tanulmányhoz fűzött, az elmélet korlátait igyekezett körültaogatni. Az utószó a most előttünk fekvő, 1983-as második kiadásból már kimaradt...

A Jones-könyv ismeretében újabb tanulságokkal szolgálhat annak a folyamatnak az áttekintése, amelynek során a pszichoanalízis megint elfoglalja méltó – se nem túl, se nem alábecsült – helyét „köztudatunkban”. Mint az 1971-ben kiadott, *A pszichoanalízis és modern irányzatai* című könyv bevezetőjében Buda Béla az előző időszakról körültekintően megfogalmazza: „merev szemléleti befolyás miatt a kritika élesebb, általánosítóbb és elutasítóbb volt a tudományos, tapasztalati tartalommal szemben is, mint kellett.” Kereken tíz év múlva, a *Pszichoterápia* című Gondolat-kiadványban karakteresebben fejti ki mondandóját: „Figyelmem kívül maradt az a tény, hogy a pszichoanalízis nemcsak és nem elsősorban pszichológiai elmélet, hanem gyógy mód, empirikus tudomány, kutató módszer, és mint ilyennek, tudományos létjogosultsága van esetleges elméleti hibái, tévedései ellenére is. Alig egy évtizede, hogy erről nyíltan beszélünk, de még mindig csak kis számban jelentek meg a kultúrtörténetileg is jelentős és érdekes, fontosabb pszichoanalitikus és pszichoterápiás szakmunkák magyar nyelven. Ma már világszerte tisztázódott, hogy a módszernek és az elméletnek tudományos értéke van, és ez védelemre szorul, elfogadásra érdemes.” A Buda által hiányolt, kultúrtörténetileg jelentős munkák közül kettő már 1982-ben megjelent. Jól illeszkedik a kultúrtörténetileg fontos munkák közzétételének sorába a Jones-könyv 1983-as második kiadása is.

A könyvek megjelenése mellett talán apróságnak tűnhet, hogy Hermann Imre 1889-ben született pszichoanalitikus az *Új Magyar Lexikon* 1980-ban lezárt kiegészítő kötetébe már bekerült (legjelentősebb munkáját a lexikon 1943-ra datálja, nem valószínű tehát, hogy 1962 utáni munkája tette volna jelentőssé személyét). Izgalmas, hogy József Attiláról a 3. JAK-füzetben a pszichoanalízis alapján készült elemzés jelent meg, így a könyv Buda Béla szerint „egyedülálló és eredeti munka (...) mind a József Attila-irodalomban, mind pedig a hazánkban, sajnos, nagyon szegényes irodalompszichiátriai írások között.”

Jellemző tény, hogy az egyház folyóirat-tanulmányal szorgalmazza a lélekelemzés módszerének fölhasználását a gyónásban. „A pszichoanalízis mint tudományos gyakorlat, akkor lesz igazán a keresztény mindennapok segítőtársa, ha elméletét az egyház-hívő kapcsolatra vonatkoztatva sikerül alkalmaznunk” – írja a *Vigília* 1983/9-es száma, természetesen többször is fölhíva az olvasók figyelmét: „ez a tudomány credendően világi talajból nőtt ki.”

Ezek az egymástól távoleső tények, alkalmi példák, persze egy elméletnek nem az igazságát, hanem csupán élet- és hatóképességét hivatottak igazolni.

Ha Freudtól azt az alapelvet elfogadjuk, hogy a tudatosítás önmagában is segít az emberen, akkor érdemes lenne egy lépéssel továbbmenni, hogy a ki nyilatkoztatásain való meditálás után a sorsából kínálkozó tanulságot is nevének nevezzük. A kínálkozó tanulságot, más összefüggésben, de itt is érvényesen, Max Planck kvantumfizikus öntötte formába. Mondván: „Valamely tudományos igazság nem úgy szokott érvényre jutni, hogy ellenfeleit meggyőzik, és azok meggyőzöttek jelentik ki magukat, hanem inkább úgy, hogy az ellenfelek lassan kibálnak, és a felnövekvő generáció kezdettől fogva ezt az igazságot ismeri meg.” Ha a tudatosítás változtat a korábbi gyakorlaton, akkor ezt a föl ismerést szívós munkával minél előbb széles körűen tudatosítanunk kellene. A Jones-könyvnek ez az egyik le nem írt, mégis benne szereplő, fontos tanulsága.

MOLNÁR PÁL

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Közeledik Gerelyes Endre (1935—1973) születésének 50. évfordulója. Korai halála meggátolta abban, hogy munkássága kiteljesedjék, de művei így is számontartandó értékei szocialista prózánknak. Mivel első sikereit novelláival aratta, az útrabocsátó táj kezdeményezésére, a Művelődési Minisztérium támogatásával,

novella-pályázatot

hirdetünk, amelyet ezután kétévenként megismétlünk.

A pályázat célja, hogy fölélessze a magyar novella legjobb hagyományait, s ösztönzést nyújtson mai művelőinek, akik e szigorú forma keretei között kísérlék meg napjaink konfliktusokkal terhes világának felmutatását. Tematikai megkötöttség nélkül benyújtható bármely, eddig még nem publikált írás, amelynek terjedelme nem haladja meg a 12 gépelt oldalt. Egy szerző legfeljebb 3 novellával vehet részt.

A jelíges pályamunkákat 3 gépelt példányban 1985. január 31-ig lehet eljuttatni a Palócföld szerkesztőségi címére: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Kérjük, hogy lezárt borítékban mellékeljék a jelíge feloldását.

PÁLYADÍJAK:

I. díj: 15 000 Ft.

Két II. díj: 10-10 000 Ft.

Három III. díj: 8- 8000 Ft.

A SZOT a munka világának legjobb ábrázolásáért 10 000 Ft-os különdíjat ajánlott fel.

Zsűrit az Írószövetség prózai szakosztálya biztosít. Eredményhirdetésre 1985. ünnepi könyvhetén kerül sor. Az első közlés jogát — a díjazottak esetében — a Palócföld folyóirat tartja fenn.

**Magyar Írók Szövetsége
Salgótarján város Tanácsa
Palócföld szerkesztősége**

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG ELNÖKE:

Dr. Horváth István

A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG TAGJAI:

Csik Pál Radácsi László

Dr. Fancsik János Dr. Szabó Károly

Dr. Molnár Pál Dr. Tamáskovics Nándor Pál József szerkesztő (kritika)

Németh János Tóth Elemér

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Dr. Bacskó Piroska (cikk, tanulmány)

Kelemen Gábor (riport, szociográfia)

Kojnok Nándor (szépirodalom)

Dr. Praznovszky Mibály (hagyomány)

Czinke Ferenc (művészet)

Főszerkesztő: **BARANYI FERENC**

A Nógrád megyei Tanács VB művelődésügyi osztályának lapja.

Főszerkesztő: *Baranyi Ferenc*. Szerkesztőség: 3100 Salgótarján, Arany János út 21. Telefon: 14-386. Kiadja: a Nógrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: *Bálint Tamás* igazgató. Terjeszti: a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1. sz. Postacím: 1900 Budapest). Közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 211-961 62 pénzforgalmi jelzőszámra. Egyes szám ára 12 Ft, előfizetési díj fél évre 36, egy évre 72 Ft. Megjelenik kéthavonta. *Kéziratokat és rajzokat nem örvény meg és nem küldünk vissza.*

ISSN 0555-8867

Index: 25-925

Készült a Nógrád megyei Nyomdaipari Vállalat salgótarjáni telephelyén, 900 példányban 5,6 (A/5) ív terjedelemben. F. v.: *Kelemen Gábor* igazgató. 84-33379 N. S.

Ára: 12,- Ft

PALÓCFÖLD

1984 JUN 2 0